

LÁNG ZSOLT

Etikájában azt írja Kant, hogy az erotikus kapcsolatok morális veszélye abban rejlik, hogy a partnert egyszerűen eszköznek tekintjük az egyéni élvezet kielégítésére.

Szerinte a kategorikus imperatívusz megsértése nélkül csak a házaspár nemi kapcsolatáról lehet beszélni... Ám erről most pusztán ennyit, jóllehet kísértést érzek, hogy új bekezdést nyissak arról, mennyivel bizonyulna kevésbé "amorális" eszközömmé a felfújható guminő, amennyiben házasságra lépnék vele.

Most azonban szívesebben beszélnék a szerelemről (még mielőtt belefulladás az erotikus kapcsolatok sűrű filozófiájába, vagy kifulladás egy gumibaba képzeletbeli felfújásától); a témához pedig hadd ajánljak néhány szórakoztató, esti olvasmányt.

Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában. A fogoly lány

Marcel (e név többször leíródik!) és Albertine szerelme nem igazi szerelem, már csak azért sem, mert a regényfolyam ötödik könyve éppen arról szól, hogy ez a szerelem megkopott, megunt; és valójában nem szerelem. A lány ugyan Marcelnél lakik néhány hónapja, és látszólag a birtoklás mámoros érzése fényesíti a szerelem aranylását, de miféle birtoklás ez? Mert ha tud is a lány minden lépéséről a barátinő vagy a sofőr jóvoltából, gondolatairól semmi bizonyos, csak következtetni tud, szándékainak, valódi érzelmeinek mozgatórugóit csupán eddigi cselekedeteinek, tetteinek, mondatainak bogozgatásából ismerheti. De ez sem elég, mert olykor ennél is előrelátóbban meg kell védenie a lányt önmagától, és ahhoz, hogy elhárítson áldatlan következményekkel járó eseményeket, ahhoz ellentervekre és ellenakciókra van szüksége, és az ellenakciók maguk is elindítanak eseménysorokat, amelyek tágabb hatókörükben vagy eredményesen működnek, vagy nem várt módon mindent elrontanak. A szövevényes okfejtések, a leheletfinom rándulásokat felnagyító elemzések, az emlékekből kioperált fordulatok kiértékelései, az elmélyült számbavételek megszüntetik az elbeszélte történet linearitását, azonban az izgalmas nyomozás révén az olvasó számára ez nem tűnik fel. A számtalan előreutalás feszült várakozást kelt: az olvasó kíváncsian lesi, vajon valóban beigazolódnak-e, amit az elbeszélő sejtet. Mit sejtet? Azt, hogy Albertine-nek van valakije (ráadásul félrelépéseiben olyanfajta gyönyörre vágyik, amit Marcellal nem kaphat meg, ugyanis a leszbikus szerelem teszi hűtlenné). Marcel voltaképpen többször előrevetíti azt is,

hogy szakítani fog a lánnyal, ám olyankor (vagy később) belehasít a szerelem vadabb és reménytelenebb érzése, elbizonytalanodik, és néhány hasonló fogadkozás után kételkedve fogadjuk kijelentéseit. Képzeletben minden szerelem bonyolultabb és szívet tépőbb, mint a valóságban, vagyis nem lehet a végére jutni (járni). Ezzel összefüggésben a prousti mondatok azért indáznak, azért nyúlnak át a másik oldalra, azért várnak a beteljesítő állítmányra, mert az állítás nem létezik, az elbeszélt szerelem nem teremti meg ennek lehetőségét. Proust természetesen mindent megtesz az elbeszélés lejegyzőjeként, egyvalamit azonban nem tehet, mégpedig hogy tömondatokban fogalmazzon, mert a szerelem tisztázhatatlan viszony. Az elbeszélő összebonyolít tapasztalt és képzelt eseményeket, kimondott és elhallgatott dolgokat, és az elbeszélés lejegyzése során, mintegy a mondatfűzés következményeként, olyan vonatkozásokat kénytelen ki nem mondani, amelyek a regényfolyam, tehát az egész ismeretében tűnnek csak fel, és válhatnak felismerhetővé. A szerelem leírásának megvannak a formai konzekvenciái, de épp e formailag érzékelhető jelzésszerűség megértése révén az olvasó végül ennyiből, e könyvből is megsejtheti (amit az egész ismerője tudhat): Albertine voltaképpen nem nő, hanem fiú, hogy Proust áttételesen a titkolt homoszexualitásáról beszél, hogy a szerelem egy másik szerelem leírásaként létezik, vagyis a valóság egy másik valóság tükörfénye.

(Fordította Jancsó Júlia. Atlantisz Könyvkiadó, 2001. 528 oldal, 1995 Ft)

Szomory Dezső: A párizsi regény

A híres Szomory-szállóige: "mindig úgy szerettem volna élni, ahogy ezt magamnak megírnám", ebből a regényből való. A feltételes mód azért tűnik érdekesnek, mert a párizsi évek valóságosan létező évek voltak, tizenhét emigrációban eltöltött év, azaz előbb volt az élet... Ennek egyértelmű igazolását adja számtalan életrajzi adalék is: élet és megírt élet két kéz ujjaiként fedik egymást. Párizs Párizs, a párizsi utcákra ráismer, aki járt Párizsban, Munkácsy, Daudet saját mondataikkal szerepelnek saját szerepükben, és persze valóságos személy Jászai Mari is, akihez az elbeszélő szerelmes sóvárgása hazaszáll a hosszú raboskodásból (kettejük botrányos szakításáról valószínűleg az is hallott, aki nem elmélyült ismerője a Szomory-életrajznak). Azaz már nem száll haza (ha még maradt sóvárgás), hiszen a regény megírása negyven évvel későbbi pillanat, a regényidő csupán az emlékekben telik

már, és ennek a tetemes távolságnak sokféle következménye van. "A Jászai Mari", így, névelősen szerepel a mondatban, és a névelő használata ebben az esetben nem a Szomory-féle nyelvi borzosság egyik kifésülendő gubanca, ugyanis valóban mutatja azt a távolságot (iróniát), amivel az események átélője az eseményeket lejegyzí és elbeszéli. A szerelem már nem valóságos szerelem, hanem a szerelem kiégetett formája, és ebbe szilárdul bele a regényszöveg. Távolság és áttétel, akárcsak Proustnál. A szerelem a szerelem emlékének a felidézésének az elbeszélésének a leírása. Egyszerűbben: leírás. Idézhető az emlékező fogadalma: visszafogja magát, nem fog a toll ecsetjével, az írás bűvárszondájával cifrálni, hanem komolyan latba veti eszközeit. Visszafogja magát a parttalan szóáradattól, amit meg is tart, jóllehet meg kell jegyezni, hogy a szomorys visszafogottság elsősorban a parttalanság viszonylatában válik határozottá és lényegessé, vagyis szomorysnak lenni csak egyféleképpen lehetett, és attól kezdve már minden (avagy "minden") szomorysá válik.

Szomory olvasta Proustot, talán A párizsi regény szerkezetének alkonyi fényben elmosódott körvonalai is proustiak, és kevésbé érezhető a körülrajongott atyamester, Daudet hatása. A szerelem megfoghatatlan szomorúság, ezt mondatja velem Szomory regénye, amelynek legjobb fejezeteiben nem is annyira a szerelem vagy a szerelmi bánat, mintsem a tiszta szomorúság elbeszélését találjuk. Az őt elüldöző szerelem honvágyként él benne, majd kioperálhatatlan daganattá dagad, pontosabban fogalmazva: izzik és szomorodik szép sírássá. Vagyis szomjja, erről szól ez a regény. Ráadásul nagyon összejön minden, látás és láttatás adja a szomj intenzitását, és a sors kegye teszi regénnyé: amiképpen a Mirbeau-hoz induló zarándok a kúthoz lép szomjasan, és ahogy fölpillant a vízsugár alól, pillantása ráröppen a réztáblára, amely az ajándékozót nevezi meg, aki épp Mirbeau, ki más... Valahogy így elégíti ki az élet a megírás sóvárgását. És így teremti meg az idő a megírás pillanatát.

Nem tudom, mennyi készült el ebből a regényből "frissiben". Egyetlen írásról tudok, a regény 16. fejezetéről, annak korábbi változata az eseményekkel egy időben megszületett. Mi az összevetés tanulsága? A bizalom erősödése: a világ érzésként is leírható. És ebben a kontextusban már hiába tennék kísérletet a szerelem meghatározására. Minden ettől a regénytől függ immár, e prózától, amely meglepően szikárnak tűnik abban az értelemben, hogy lemond a linearitásról, a cselekmény

hézagtalanságáról, és inkább elmerül egy-egy jelenetben, vagy még inkább egy képben, mondjuk a virággal beültetett domboldal leírásában.

(Negyedik kiadás, Fehér Holló Könyvek. Magvető Könyvkiadó, é. n. [2001] 374 oldal, 1390 Ft)

Méhes György: Kolozsvári milliomosok

Méhes Györgyről úgy tartják, hogy még idejében kivonult a cenzúrától és kultuszhorrortól terrorizált irodalomból, nem volt tagja az írókórusoknak (azaz: egyetlen kórus volt), igaz, ennek fejében többnyire "csak" ifjúsági íróként tartották számon. Ami többszörösen sem állt, ugyanis népszerűségének másik forrását színdarabjai jelentették, százas sorozatban játszották darabjait, közép-európai színpadokon is, és ifjúságinak titulált regényei is leginkább mimikriként viselték titulusukat. Tény azonban, hogy kéziratait nem mindig tudta megjelentetni, illetve a hivatalosan kanonizált irodalomba nem nyert bebocsátást, műveit agyonhallgatták. Az életmű javát bemutató sorozat egyik darabja ez a regény, amely 1994-ben jelent meg először, és az is ide tartozik, hogy a reprezentatív "csomaggal" (öt kötet plusz egy Méhes-monográfia) a kiadó bevallottan a hallgatás megtörésére, a kirekesztettség feloldására tesz kísérletet.

Keller Frigyes, bajor fiatalember a szászok lakta Régenbe érkezik, tímárműhelyt nyit, majd az üzleti sikerek nyomán felköltözik Kolozsvárra, ahol jól menő bőrgyárat alapít, és persze hat fiából tisztességes embert nevel (az egyetlen, a család fekete bárányát leszámítva); felesége őshonos szász familia leánya, túléli férjét, túléli a háborúkat, és ameddig csak teheti, határozottan tovább viszi azt, amit férje eltökélten elkezdett. A család pályája egyenesen ível fölfelé, a törések és bukások nem sajátjai, hanem a kor nervózus rándulásai.

Ezen a ponton, akár némi ideologikus felfűtéssel, közbeszólhatnánk, mondván, hogy íme, végre egy erdélyi polgárregény. Ám az erdélyi milliomosok regénye túl közel ereszkedik a giccshez, hogy szabad szívvel, kategorikus imperatívuszunk megsértése nélkül ajánlani lehessen. Sőt, némelykor át is lépi a határt: túl könnyű olvasmány, túl érzelgős; ismerős jelenetek, bejáratott nyelv, könnyen követhető szerkesztésmód. Talán a szerkezet is az elmesélhetőséget szolgálja, a továbbmesélést. Röviden elmesélhető, jóízű adomákkal és anekdotákkal gazdagon teletűzdelt, bevált recept szerint...

A szerző egyik interjújában felfedi, hogy a történet ihletőjéül szolgáló família egyik leszármazottja mesélt neki, és kapva kapott a feltároló gazdag kincsesbányán. És valóban kincsesbánya, könnyen kibányászható ércekkel. A hősök között kevés lép túl a szokványos ábrázolatokon, a kemény és tisztességes tímármester ősapja (akárha nagyapánkat látnánk), az őt behálózó kereskedők, a nyers munkások, akik mélyen tisztelik a velük együtt dolgozó főnököt, a fehérmájú nő, a királyi román bürokrácia, az idők ordas eszméi, az oroszok bejövetele, a munkáshatalom zavaros lábrakapása, mind-mind megíródtak már.

(Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2001. 276 oldal, ár nélkül)

Vörös István: A kéz öt ujja

Talán nem véletlen, hogy a "csehes" Vörösnél Kafka több értelemben is jelen van; példának okáért találkozunk az átváltozás motívumával, A kastély hangulatával, A perével; de nem igazából van jelen, hanem az elbeszélői tudatban, és az elbeszélői tudatot alakítva látható. Nem a gondolkozásmódban, az írói eszközökben vagy abban a könnyen egyértelműsíthető állításban, hogy Vörös Kafka unokájának vallaná magát. Vöröstől távol áll hasonló vallomás, és egyébként is, Kafka unokája repülő volt az Öböl-háborúban, majd eltűnt, de mi most már holtbiztosan tudjuk, hova: egy elhagyott sziget fölött katapultált, hogy mindent újra kezdhessen.

Az elbeszélői tudatba ette be magát a karkai hatás, ahonnan aztán az elbeszélői tudat csillámló, saját anyagával megjelenik a napfényen, méghozzá nagyon élvezetes, igen tetszetős alakzatokban. Vörös könyve jó olvasmány, és egészen másképp, mint az előbb ajánlott könyv, magával ragadja olvasóját. Ha nem volna túl bombasztikus, akkor azt írnám, hogy letehetetlen, de inkább bevallom, mégis letettem néha, csak hogy még nagyobb élvezettel vehessem újra kézbe: a lélekszítán keresztülpergő élvezetecseppek fokozzák a szomjamat.

A folyamatos történet érzetével párosuló olvasmányosságot az is erősíti, hogy a novelláskötet regényre emlékeztet: pusztán a tartalomjegyzékre pillantva, a címek egymásutánja is a regényesülés története. Példának okáért van néhány novella, amely "megisméltődik"; az "átváltozós" pedig kétféleképpen is elhangzik, pontosabban a novella folytatását is olvashatjuk, mégpedig egy új szemszögből lejegyezve. A regényesülés tekintetében ennél is többet mond, hogy az első rész (fejezet) utolsó írása az elhagyott emberkölcsonzöröl szől, a következő fejezet címe

pedig: Történetek az emberkölcsonzöböl... És ide tartozik, hogy a kötet címe egy hosszabb elbeszélés egyik alfejezetének a címe, nyomatékositva a novellásor hierarchikus megszerkesztését, végső soron a "kompozíció" meglétét. Ily módon, ha van valami, amit a könyv szemére lehet vetni, akkor az a hiányból fakadó olvasói szomj: az elbeszélő miért nem írt regényt, hiszen minden megvan hozzá. A precízen megrajzolt jelenetek, a leheletfinom írói megoldások, a szerkezeti elemek stabilitása és ereje, bármelyik a sok közül képes volna nagyobb erő kifejtésére, mondjuk egy regény megtartására is.

Mindez azonban csak látszólagos szemrevétel nyomán mondható. Ha újra átgondoljuk az elolvasott szövegeket, akkor máris egyértelművé válik, hogy a regényhez viszonyított csorbaság valójában nem csorbaság, hanem létérzékelés. (És különben is: egy megkomponált novelláskötet miért juttatja eszünkbe a regényszomjat?) A szerelem? Az sem tart semerre, nem épület, nem a birtoklásvágy tervezett akciója. A szerelem: megtörténik. Nélkülünk meg se történne, illetve valami egészen más lenne a dologból. Az elbeszélő nem tart igényt erkölcsi viszonyulásunkra, nem vár botrányra, az elbeszélés is megtörténik, ahogy egy sima közösülés, váratlanul bekövetkezik, ahogy a szeretkezés gepárddá változott férjünkkel (igazi csúcs!) (az élvezet és leírása), vagy egy pinácskáját felfedő lánnyal. A gyakori példázatok sem azért alakulnak ki, mert az írói szándék létrehozza őket, hanem mert megtörténnek. Ilyenformán az elbeszélő létérzékeléséről sem állítható, hogy szabályok irányítanak: nem alkalmazott érzékelés, hanem viszonyok döntik el, az elbeszélő mit érez, a viszonyok és a szavak... És ezt annak ellenére mondom, illetve talán épp amiatt ennyire feltűnő, hogy az írások legalább egyharmada példázatként vésődött emlékezetembe.

(Jelenkor Kiadó, 2001. 256 oldal, 1500 Ft)